

Anna Piechnik

ORCID 0000-0002-6116-5939

Katedra Lingwistyki Kulturowej i Socjolingwistyki
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

OKREŚLENIA DZIECI ODNOSZĄCE SIĘ DO ICH WIEKU ZNANE NAJMŁODSZYM I NAJSTARSZYM MIESZKAŃCOM POGÓRSKICH WSI

Bazę źródłową opracowania stanowi słownictwo zgromadzone w drodze badań kwestionariuszowych prowadzonych w latach 2011–2013 na granicy powiatów tarnowskiego i nowosądeckiego, we wschodniej części obszaru gwar pasa pogórskiego. Kwestionariusz obejmował 96 pytań o nazwy dziecka ze względu na – m.in. – wiek, wygląd, zachowanie, cechy charakteru, relacje z innymi członkami rodziny. Respondentami było 127 uczniów pogórskich gimnazjów oraz 66 bliskich im osób starszych (zgodnie z instrukcją miały to być najstarsze bliskie im osoby mieszkające w pobliżu – członkowie rodziny, sąsiedzi; niemal wszystkie one miały ponad 60 lat).

W niniejszym artykule zostaną przedstawione określenia dzieci wskazujące na wiek. Granica dzieciństwa i dorosłości jest umowna i płynna, różna w zależności od dziedziny nauki – inna w świetle pedagogiki, psychologii, medycyny, inna w prawodawstwie. Słowniki języka polskiego podają kilka znaczeń słowa *dziecko*, w tym dwa podstawowe: 1. ‘człowiek w okresie od urodzenia do wieku młodzieńczego’ i 2. ‘człowiek, który został spłodzony i urodzony oraz zwykle jest wychowywany przez mężczyznę i kobietę, w stosunku do nich’ [wsjp.pl]. W kwestionariuszu zawarto pytania o to, jaką cezurę dla dzieciństwa wyznaczają sami badani. Były to pytania:

Do jakiego wieku (lub wydarzenia) osobę określa się jako dziecko?

Od jakiego wieku (lub wydarzenia) uznaje się człowieka za dorosłego?

W jakim wieku są osoby, które nie są już dziećmi, ale nie są jeszcze dorosłymi ludźmi?

W odpowiedzi na pytanie: *Do jakiego wieku (lub wydarzenia) osobę określa się jako dziecko?* najniższą podawaną granicą był 10.

rok życia (14% uczniów, 18% starszych). Gimnazjaliści zaznaczali, że od 11. roku życia osoba ma *-naście* lat, więc jest nastolatkiem, a nie dzieckiem. Starsi natomiast jako wydarzenie graniczne podawali pierwszą komunię świętą, którą dzieci przyjmują poniżej 10. roku życia. Cezurami są także kolejne etapy edukacji. Dla ponad 20% uczniów koniec szkoły podstawowej (11.–12. rok życia), łączony z dojeżdżaniem do nowej szkoły, oznacza koniec bycia dzieckiem. Starsi mieszkańcy niemal dwukrotnie częściej wskazują granice wiekowe z przedgimnazjalnego (i na nowo aktualnego) porządku edukacyjnego i podają 15. rok życia jako koniec ośmioklasowej szkoły podstawowej i zarazem koniec dzieciństwa (15% odpowiedzi). Gimnazjaliści najczęściej (48% odpowiedzi) wskazywali jako górną granicę dzieciństwa 13.–14. rok życia (zatem wiek, w którym byli, wypełniając kwestionariusz) i w uzasadnieniu podawali zmiany psychofizyczne zachodzące w organizmie człowieka w tym okresie (*zmienia się głos, ciało się intensywnie rozwija, ciało się zmienia, człowiek zaczyna logicznie myśleć*). Taka granica w ogóle nie pojawiła się w ankietach starszych respondentów. W obu badanych grupach – jako rzadka – podawana była granica 16. roku życia jako czas, do którego rodzice lub opiekunowie ponoszą odpowiedzialność karną za postępowanie dziecka. Dodatkowo – dla najstarszych mieszkańców – 16. rok życia był granicą dzieciństwa ze względu na przyjmowany wówczas sakrament bierzmowania. Kilku starszych respondentów udzieliło odpowiedzi, że dzieckiem jest się dopóty, dopóki żyją rodzice (*do śmierci rodziców, dla rodzica dziecko zawsze jest dzieckiem*) i te wskazania jako jedyne odwołują się do wymienionego na wstępie znaczenia związanego z relacjami rodzinnymi.

Często podawaną granicą dzieciństwa był 18. rok życia (ok. 40% odpowiedzi z obu grup badanych) – wiek łączony z dolną granicą dorosłości przez ponad 90% badanych. W uzasadnieniu tej cezury odwoływano się zwykle do kryterium administracyjnego, jednak odmienne kryteria wskazywano jako istotne (starsi zaznaczali głównie, że jest to urzędowo przyjęta granica pełnoletności, zaś młodzi – że 18. rok życia łączy się z możliwością zdawania egzaminu na prawo jazdy i nabywaniem praw wyborczych). Odsyłano również do aspektu bytowego – częściej akcentowanego przez starszych (rozpoczęcie pracy zarobkowej, samodzielne utrzymywanie się) lub edukacyjnego (ukończenie szkoły średniej, egzamin maturalny, rozpoczęcie studiów). Kilka najstarszych osób z 18. rokiem życia łączyło wiek oświadczenia się¹.

Na pytanie o wiek, w którym osoba nie jest ani dzieckiem, ani dorosłym, padały bardzo różne odpowiedzi, których dolną granicą był 11., a górną 17. rok życia (najczęstsze odpowiedzi mieściły się w granicach 13–16 lat ze wskazaniem

¹ Niewielka grupa badanych wskazała, że dorosłość zaczyna się od 16. roku życia, kiedy człowiek ponosi odpowiedzialność karną za swoje czyny.

edukacji gimnazjalnej i licealnej jako okresu przejściowego między dzieciństwem a dorosłością).

Pewne różnice w perspektywie oglądu rzeczywistości u uczniów i starszych mieszkańców wsi uwidaczniają się – jak widać – już na etapie klasyfikowania osób ze względu na wiek. Gimnazjaliści granice bycia dzieckiem przesuwają poniżej własnego wieku, zaś jako kryteria podziału przyjmują bliskie sobie kategorie funkcjonalne – poszczególne etapy edukacji, zmiany psychofizyczne zachodzące u młodzieży w wieku dorastania. Osiemnasty rok życia nie łączy się dla nich zwykle z wizją samodzielnego utrzymania, ale raczej z perspektywą końca szkoły średniej i początkiem wyższej oraz z nabyciem nieposiadanych dotąd praw. Starsi, poza porządkiem edukacyjnym i administracyjnym, przywołują także porządek religijny – z sakramentem eucharystii jako końcem dzieciństwa i bierzmowaniem jako początkiem dorosłości. Odpowiedzi wpisujące wiek człowieka w ten porządek nie są częste, ale w kwestionariuszach gimnazjalistów nie pojawiają się w ogóle, co może wskazywać, że dla młodych mieszkańców wsi przyjmowanie kolejnych sakramentów nie stanowi momentów przełomowych w życiu.

Określenie dziecka ze względu na wiek dotyczyło siedem pytań kwestionariuszowych:

1. *Jak się nazywa osobę, która się niedawno urodziła?*
2. *Jak się nazywa osoby, które mają kilka lat?*
3. *Jak się nazywa kilkuletnią dziewczynkę?*
4. *Jak się nazywa kilkuletniego chłopca?*
5. *Jak się nazywa kilkunastoletnią dziewczynę?*
6. *Jak się nazywa kilkunastoletniego chłopca?*
7. *Jak się nazywa osobę, która nie jest już dzieckiem, ale nie jest jeszcze dorosłym człowiekiem?*
(a. ogólnie...; b. dziewczynę..., c. chłopca...)

Świeżo urodzone dziecko

W odpowiedziach na wymienione pytania podano 63 różne określenia dziecka. Nowo narodzona osoba jest powszechnie nazywana *noworodkiem*, a ponadto, często, *niemowlęciem* lub *niemowlakiem*, przy czym postać wyrazu z morfemem –ę była podawana niemal trzykrotnie częściej niż wariant z sufiksem –ak (*niemowlę* – 39 *młodych respondentów* (m), 6 *starszych* (s), *niemowlak* – 14m, 2s). Rzadziej pojawiały się takie – równe ogólnopolskim – określenia małego dziecka, jak: *bobas* (4m, 2s), *dzidzius* (2m, 2s) czy *małeństwo* (2m, 1s). Jedynie najstarsi badani podali wyraz *osesek* (także w fonetycznej postaci: *osysek*, 6s).

Kilkulatek

Kilkuletnie dziecko	Kilkuletnia dziewczynka	Kilkuletni chłopiec
drobnica (2s) drób (5s) dziecka (6m, 13s) brzdąc (21m) dzieciak (20m) pędrok (5m, 13s) bachor (4m, 1s) bąk (3s) smarkacz (2s) smyk (1m, 1s)	dziopka (19m, 11s) dziewuszka/dziewuska (8s) dziopinka (2s) mała (3m)	chłopek (1s) chłopczek/chłopceć (1m, 1s) chodocek (1m, 3s) gówniarz/gówniorz (2m, 1s) kajtek (1s) malec (1m) maluch (4m) mały (3m) pyrtek (1m, 3s) powróscok (2s)

Na określenie kilkuletnich dzieci podano rzeczownik *dziecka* (6m, 13s) o archaicznej postaci morfologicznej, typowej dla tej części Pogórza. Starsi mieszkańcy wpisywali także określenia kolektywne: *drób* (5s) i *drobnica* (2s), które poza dziećmi sygnują młode zwierzęta.

Wyłącznie gimnazjaliści podali wyraz *dzieciak* (20m), rozpowszechniony we współczesnej polszczyźnie potocznej, którego nacechowany sufix *-ak* sprawia, że słowo jest często używane w kontekstach nieneutralnych i stanowi nośnik negatywnych emocji (*dzieciak* może być lekceważącym określeniem osoby dorosłej). Do często wymienianych określeń kilkuletnich dzieci należy też *brzdąc* (21m), który w odpowiedziach ankietowych występuje zarówno jako określenie małego, jak i niegrzecznego dziecka. Podobne znaczenia ma (częstsze u starszych osób niż u młodzieży) określenie *pędrok* (5m, 13s – podawane wyłącznie w gwarowej postaci fonetycznej), które prymarnie nazywa larwę chrabąszcza będącego szkodnikiem roślin. Takie elementy znaczenia, jak niewielkie rozmiary oraz aktywność larwy przynosząca niepożądane skutki, stały się podstawą nominacji dziecka – małego i niesfornego. Poza pełnieniem funkcji informacyjnej, intelektualnej (wskazywania na wiek) nazwy te są zatem nośnikami sądów i ocen (negatywne wartościowanie niedojrzałości – *dzieciak* i nadmiernej ruchliwości – *brzdąc*), zatem należą do ekspresywizmów. Również wyrazy: *bachor* (4m, 1s), *bąk* (3s)², *smarkacz* (2s), *smyk* (1m, 1s), wspólne z polszczyzną potoczną, stosowane jako określenia kilkuletniego dziecka, mają pewną nadwyżkę emocjonalną powodującą ich funkcjonowanie także w innych znaczeniach związanych z negatywną oceną ludzkich zachowań, postaw, stanów.

² Na temat znaczeń osobowych ekspresywizmu *bąk* w zasobie słownictwa czynnego i biernego pogórskich uczniów zob. Piechnik 2018.

Określenia kilkuletnich dziewczynek to (poza przymiotnikowym *mała* – symetrycznym wobec określenia chłopca *mały*) derywaty sufiksalne od gwarowych nazw nastoletnich dziewczyn, panien: *dziopka* (19m, 11s) i – z podwójnym formantem zdrabniającym – *dziopinka* (2s) od wyrazu *dziopa*³ oraz – podawane przez starszych mieszkańców *dziewuszka/dziewuska* (8s) od *dziywa*.

Spośród nazw kilkuletnich chłopców żadna nie dominuje pod względem liczby wskazań nad pozostałymi. Trzy określenia odwołują się do niewielkiego wzrostu desygnowanych osób: przymiotnik *mały* (3m) oraz derywaty odprzymiotnikowe *malec* (1m) i *maluch* (4m), kilka zostało urobionych słowotwórczo od nazw nastoletnich chłopców/kawalerów lub mężczyzn: *chłopek* (1s) od *chłop*, *chłopczek/chłopocek* (1m, 1s) od *chłopak/chłopak* i *chodocek* (1m, 3s) od gwarowego *chodok*. W kilku ankietach podano gwaryzmy: *pyrtek* (1m, 3s) notowany w *Słowniku gwary Pogórze (z okolicy Gorlic)* Aleksandra Wietrzyka w znaczeniu ‘małe dziecko, zwłaszcza chłopiec’ [Wietrzyk 2011: 148]. U najstarszych badanych pojawił się też ekspresywizm gwarowy *powróscok* (2s), motywowany wyrazem *powróśło* (‘pas ze zboża lub długich traw służący do wiązania snopów zboża’). Ekspresywizm ten występuje na badanym terenie sporadycznie, zwykle w opowieściach o dawnych realiach wiejskich dla nazwania małych dzieci – takich, które w czasie żniw mogły robić powróśla, ale do odbierania zboża za kosiarzem były jeszcze zbyt małe. Badani podali też ekspresywizmy wspólne z polszczyzną potoczną: *gówniarz/gówniorz* (2m, 1s) i *kajtek* (1s).

Nastoletnia osoba

Osoby, które nie są już dziećmi i jeszcze nie są dorosłymi ludźmi, powszechnie nazywa się *młodzieżą* (97m, 14s). Wszystkie inne podane przez respondentów określenia dotyczyły poszczególnych płci.

Eugeniusz Pawłowski w obszernym artykule *Z historii i geografii wyrazów polskich: dziopa i chodok oraz ich synonimy* [1963] pokazuje skomplikowaną i miejscami (np. w wypadku wyrazu *dziopa*) nie do końca wyjaśnioną drogę derywacji nazw dziewczyn motywowanych wyrazem *dziewa*. Podkreśla przy tym osobliwość wyróżniającą południową Małopolskę na dialektalnej mapie kraju, polegającą na występowaniu „niemal wszystkich synonimów (*dziopa*, *dziewka*, *dziewczyzna*, *dziewczę*, a nawet i *dziewucha*, *dziewuska*) i to nawet czasem w tej samej wsi” [Pawłowski 1963: 110]. Na badanym obszarze daje się zauważyć owo bogactwo. Wyraz *dziewczyzna*, będący derywatem od *dziewki*, podawała chętnie badana młodzież (47m, 2s), zaś starsi respondenci częściej wybierali inne okre-

³ Osobne badania wykazały dobrą znajomość wyrazu *dziopa* przez młodych mieszkańców wsi [por. Piechnik 2015: 461].

ślenia nastolatki⁴. Badania terenowe oraz obserwacja codziennej mowy Pogórze pokazuje, że wyraz *dziewczyna* należy raczej do zasobu biernego słownictwa najstarszych mieszkańców⁵. W odpowiedzi na pytania kwestionariusza podawali oni nazwy: *dziewucha* (6s; wyraz ten jest używany w całej Polsce, poza północą), jego fonetyczny kontynuant *dzioucha*⁶ (w ankietach zapisywane jako *dziolcha*; 4m, 8s), *dziywa* (2s), *dziywka* (3s)⁷, *dziywce* (1s), *dziewoja* (4m, 1s) i – zdecydowanie najczęściej – *dziopa* (7m, 34s)⁸. Osobne badania potwierdziły dobrą znajomość czynną i bierną wyrazu *dziopa* (słabszą – wyrazu *chodok* w znaczeniu osobowym) u młodzieży, co stanowi zmianę w zestawieniu z danymi z mapy E. Pawłowskiego⁹ pokazującymi, że *dziopa* w południowej części powiatu tarnowskiego jest wyrazem nieużywanym, zanikającym.

Jedynie starsi respondenci podali takie określenia nastoletniej dziewczyny, jak: *panna* (5s), *panienka* (7s) i *pannica* (3s). *Inny słownik języka polskiego* pod red. M. Bańki kwalifikuje wyraz *panna* w znaczeniu ‘dorastająca dziewczyna lub młoda kobieta’ jako przestarzały lub żartobliwy [ISJP II 2000: 13]. Na badanym terenie w mowie codziennej, w neutralnych kontekstach wyraz *panna* i jego derywaty są

⁴ Wyraz *dziewczyna* pojawił się w pytaniu kwestionariuszowym (*Jak się nazywa kilkunastoletnią dziewczynę?*) i można przypuszczać, że jego obecność mogła podzielać blokująco na niektórych respondentów, którzy przy inaczej sformułowanym pytaniu mogliby podać w odpowiedzi wyraz *dziewczyna*.

⁵ E. Pawłowski przed z górą 60 laty wskazywał, że „derywaty od *dziewki*: *dziewczyna* i *dziewczynka* w gwarach trafiają się w całej Polsce, tu i ówdzie może równorzędnie z *dziewką* czy *dziewuchą*, ale raczej rzadziej, np. na Podhalu częściej w pieśniach [...], w innych, południowo-wschodnich powiatach (gorlickim, jasielskim, krośnieńskim, sanockim, leskim, ustrzyckim) powszechne, ale mają charakter bodaj że literacki: podawali te wyrazy – obok innych – uczniowie i uczennice liceów pedagogicznych w Przemyślu i Krośnie” [Pawłowski 1963: 91].

⁶ Jest to wyraz często spotykany na Śląsku z Zaolziem i terenach sąsiadujących [Pawłowski 1963: 90].

⁷ Znany od staropolszczyzny wyraz *dziewka* – w różnych realizacjach fonetycznych – przez najstarszych badanych był podawany w neutralnych kontekstach odnoszących się do młodego wieku lub panieństwa, zaś przez młodszych jedynie w kontekście braku skromności, wyzywającego stroju, częstego przebywania w towarzystwie mężczyzn. Znaczenia stosowane przez najstarszych bliskie są tradycyjnie funkcjonującym w polszczyźnie do XIX w. [Pawłowski 1963: 91], zaś młode pokolenie zna jedynie semantykę słowa obecną we współczesnej polszczyźnie potocznej, w której *dziewka* – w postaci *dziwka* oznacza kobietę lekkich obyczajów, prostytutkę.

⁸ Wymienione wyrazy są zasadniczo neutralnymi określeniami dziewczyny, jednak kontekst może wprowadzać różne zabarwienia emocjonalne i stylistyczne. Wyrazy *dziopa* i *dziewucha* funkcjonują także w znaczeniu ‘córka’.

⁹ Badany obszar znajduje się między punktami 46 (Rożnów), 56 (Rzepiennik Biskupi), 151 (Wojakowa) i 145 (południowa część powiatu tarnowskiego – najbliższy punkt), z których dwa pierwsze oznaczono jako obszar występowania wyrazu *dziopa* w znaczeniu ‘dziewczyna’, w punkcie 56 zaznaczono brak wyrazu *dziopa*, a przy punkcie 145 odnotowano, że słowo *dziopa* jest znane, ale nieużywane lub w zaniku [Pawłowski 1963: mapa 1].

stosowane przez starsze pokolenie¹⁰. Sporadycznie u obu badanych grup pojawiały się takie określenia, jak *kobietka* (1m)/*kobitka* (1s), *podłotek* (2m, 1s) i *małolata* (2m, 3s) oraz – u gimnazjalistów – charakterystyczne dla języka młodzieży *laska* (1m), a także przymiotnikowe określenie *młoda* (2m), a u starszych mieszkańców wsi – *siksa* (1)¹¹.

Nastoletni chłopak najczęściej był nazywany po prostu *chłopakiem* (34m, 1s), przy czym wśród starszych respondentów wyraz ten pojawiał się niemal wyłącznie z kontynuantem *a* pochylonego w postaci *o* – *chłopok* (1m, 18s), czasem w wariantcie fonetycznym *chopok* (3s). Starszemu pokoleniu znany jest też wyraz *chodok* (5s)/*chłodok* (5s), którego znaczenie osobowe ‘młody chłopak’ jest wtórne prawdopodobnie wobec pierwotnego ‘człowiek chodzący’ / ‘dobry piechur’, notowanego w słowniku Lindego [Pawłowski 1963: 98]¹².

Podobnie jak wyraz *panna* w znaczeniu ‘nastoletnia dziewczyna’, tak i *kawaler* w znaczeniu ‘nastoletni chłopak’ [również kwalifikowane jako przestarzałe, ISJP I: 608] oraz jego derywat były podawane wyłącznie przez starszych respondentów, przeważnie z zachowaniem fonetycznych cech gwarowych: *kawaler* (3s)/*kawalyr* (4s), *kawalýrcok* (2s)¹³. Jedynie starsi badani podali też nacechowane pejoratywnie określenie *rozparzolek* (5s) „objaśniane” przez jedną z mieszanek Olszowej następująco: *rozparzolek się mówi na takiego rozparzonego, niby mo się za dorośniętego, a niedorośnięty. Rozparzony* znaczy: nieugotowany, ale i niesurowy. W odniesieniu do nastolatka oznacza, że mowa o kimś, kto nie jest już dzieckiem, ale i nie jest dorosły, nie wymaga ciągłej opieki rodziców, ale i nie jest samodzielny. Wyraz *rozparzolek* jest dyferencyjnym ekspresywizmem gwarowym występującym w okolicach Zakliczyna nad Dunajcem, nie notują go słowniki¹⁴. Do dyferencyjnego słownictwa gwarowego należy także określenie *parobcok* (2s), sygnujące niegdyś chłopaka będącego w nastoletnim wieku – odpowiednim do tego, by służyć za parobka, a współcześnie pojawiające się niemal wyłącznie w opowieściach wspomnieniowych najstarszego pokolenia Pogórzan.

¹⁰ Być może do nieużywania przez młodzież wyrazów takich jak *panna*, *panienka* przyczynia się dodatkowo ich wieloznaczność (*panna* – prymarnie ‘kobieta niezamężna’) bądź pejoratywizacja ich znaczenia – zarówno *panna*, jak i *panienka*, zwłaszcza w 1m, bywają stosowane na określenie kobiet lekkich obyczajów [Karwatowska, Szpyra-Kozłowska 2005: 49]. Podobną drogę deprecjacji semantycznej przechodzi jednak *dziewczyna/dziewczynka*, a tych określeń młodzi badani używają chętnie.

¹¹ Wyraz ten jest na badanym obszarze używany w różnych znaczeniach, zwykle nieneutralnych.

¹² Wskazuje na to również sufix *-ak*, typowy dla nazw wykonawców czynności. Współcześnie na obszarze niemal całej Polski rozpowszechnione jest słowo *chodak* w znaczeniach odnoszących się do butów [Pawłowski 1963: 97–100].

¹³ *Kawaler czak* w znaczeniu ‘młody chłopiec’ występuje w Małopolsce, na Mazowszu i w Obrębie sierpeckim [MSGP 2010: 97].

¹⁴ Przymiotnik *rozparzony* odnotowuje *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego w znaczeniu ‘nie umiejący nic gruntownie; niedouczony’.

Dwa spośród podanych określeń nawiązują do czynności rośnięcia związanej z wiekiem dojrzewania: *podrostek* (10m, 4s) (od czasownika *podrosnąć*, zawierającego przedrostek *pod-* informujący, że czynność rośnięcia nie została zakończona) i *wyrostek* (1m).

Gimnazjaliści chętnie podawali określenia odnoszące się do młodego wieku nastoletniego chłopaka, jak zsubstantywowane przymiotniki *młody* (2m), *młodociany* (1m)¹⁵ oraz wspólne z polszczyzną potoczną, nacechowane lekceważąco – *małolat* (18m, 3s), a także, kwalifikowane jako książkowe, *młodzian* (1m) i *młodzieniec* (8m).

Nastoletnia dziewczyna	Nastoletni chłopak
dziewczyna (47m, 2s)	chłopak (34m, 1s)/chłopok (1m, 18s)
dziywce (1s)	chodok (5s)/chłodok (5s)
dziewoja (4m, 1s)	chopok (3s)
dziewucha (6s)	kawaler (3s)/kawalyr (4s)
dziolcha (4m, 8s)	kawalyrcok (2s)
dziopa (7m, 34s)	małolat (18m, 3s)
dziywka (3s)	młodociany (1m)
dziywa (2s)	młody (2m)
kobietka/kobitka (1m, 1s)	młodzian (1m)
laska (1m)	młodzieniec (8m)
małolata (2m, 3s)	parobcok (2s)
młoda (2m)	podrostek (10m, 4s) rozparzołek (5s)
panienka (7s)	wyrostek (1m)
panna (5s)	
pannica (3s)	
podłotek (2m, 1s)	
siksa (1s)	

Wnioski

1. Różnice między młodymi i starszymi mieszkańcami wsi ujawniają się zarówno na płaszczyźnie postrzegania tego, kim jest dziecko i wyznaczania granic dzieciństwa, młodzieńczości i dorosłości, jak i na płaszczyźnie leksyki nazywającej dzieci ze względu na wiek.
2. Granicę bycia dzieckiem gimnazjaliści sytuują poniżej własnego wieku, a za wiek pośredni między dzieciństwem i dorosłością uznają nastoletniość. Dorosłość to dla nich wiek wyższej edukacji, dowodu osobistego i prawa jazdy. Starsi uwzględniają porządek edukacyjny, ale i wyznaczają cezury wieku człowieka w oparciu o tradycyjny porządek życia wsi, a pewnie i własne doświadczenie.

¹⁵ *Młodociany* to wyraz używany w znaczeniu ogólnym ‘bardzo młody’ lub w terminologii prawniczej ‘taki, który nie osiągnął granicy wieku wyznaczonej przepisami prawa’ [wsjp.pl, 7.05.2018].

- Administracyjny początek dorosłości (18. rok życia) łączą z szybkim usamodzielnieniem, oświadczeniami zwiastującymi założenie własnej rodziny lub wskazują przyjmowanie sakramentów jako wydarzenia graniczne.
3. Leksyka nazywająca dzieci ze względu na wiek obejmuje znacznie większą liczbę bardziej różnorodnych jednostek w języku starszych mieszkańców Pogórza (mimo mniejszej liczby ankiet zebranych w tej grupie) niż w języku młodzieży szkolnej.
 4. Uczniowie podawali zwykle wyrazy wspólne z polszczyzną ogólną (np. *dziewczyna, chłopak*), często w jej wariancie potocznym lub środowiskowym (np. *dzieciak, laska*), czasem książkowe (np. *młodzieniec*). Chętnie wybierali słownictwo motywowane nazwą opisywanej cechy (np. młodością, niewielkimi rozmiarami, np. *młoda, młody, mały, malec, maluch*). W kwestionariuszach gimnazjalistów zwraca uwagę brak słownictwa najnowszego, motywowanego np. elementami kultury masowej, nowych technologii, rzeczywistości wirtualnej czy angielszczyzną (bo *laska* w znaczeniu ‘dziewczyna’ to już nienowoczesne słowo).
 5. Starsi badani chętnie przywoływali dyferencyjne słownictwo gwarowe, zarówno powszechnie znane na tym terenie (i wskazywane przez niektórych młodych respondentów), jak np. *dziopa, chodok, pyrotek*, jak i należące do słownictwa rzadkiego, m.in. ze względu na odwołanie do minionych realiów wiejskich, jak np. *powróscok, parobcok*. Podawali także niestosowane przez młodzież w danym znaczeniu wyrazy, które w polszczyźnie ogólnej należą do przestarzałych, np. *panna, kawaler* i ich derywaty.
 6. Młodzi mieszkańcy wsi znają głównie te gwarowe określenia dzieci, które są rozpowszechnione na badanym terenie i obrosłe siatką derywatów np. *dziopa (dziopka, dziopinka), chodok (chodocek)*.

Bibliografia

- ISJP – Bańko M., 2000, *Inny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa.
- Pawłowski E., 1963, *Z historii i geografii wyrazów polskich: dziopa i chodak oraz ich synonimy*, „Prace Filologiczne” 18, s. 89–112.
- Piechnik A., 2015, *Dyferencyjne ekspresywizmy gwarowe w języku małopolskich gimnazjalistów [w:] Dialog z Tradycją*, t. 3: *Język – komunikacja – kultura*, red. R. Dźwigoł, I. Steczko, Collegium Columbinum, Kraków, s. 459–466.
- Piechnik A., 2018, *Stopień znajomości niektórych gwarowych ekspresywizmów osobowych przez młodych mieszkańców wsi [w:] Historia języka, dialektologia i onomastyka w nowych kontekstach interpretacyjnych*, red. R. Przybylska, M. Rak, A. Kwaśnicka-Janowicz.
- Wietrzyk A., 2011, *Słownik gwary Pogórze (z okolicy Gorlic)*, red. B. Grabka, R. Kucharzyk, Gorlice.

LEXICAL TERMINOLOGY OF CHILDREN RELATING TO THEIR AGE IN THE LANGUAGE OF THE OLDEST AND THE YOUNGEST INHABITANTS OF VILLAGES OF POGÓRZE

Summary

The article presents lexical terminology of children relating to their age, which are present in the region of Pogórze Ciężkowicko-Rożnowskie (on the border of tarnowskie and nowosądeckie counties). The Language material was gathered by means of a questionnaire. It was answered by almost 200 people, who represent two age groups: middle-school students, and the oldest inhabitants of the area in question. The results revealed significant differences in the way a child is perceived by the students and by the oldest generation. The respondents representing these two groups determine different caesura for adulthood, and they also justify this choice differently. Lexical terminology of children relating to their age constitutes a significantly larger number of lexical items in the language of the older inhabitants of Pogórze. Students more frequently quote names common in general Polish language, both in its colloquial and regional form. Older respondents are more keen to use differentiating dialectal terms, including lexical items referring to the past reality of village life. Students are familiar mainly with the dialectal lexical items for children that are widespread in the area in question and have numerous derivatives.

Key words: expressive lexis, vocabulary naming children in the countryside, the language of village inhabitants